

Αντιγεγονοτικές περιφράσεις με το *ήθελα*+απρφ. στις νεοελληνικές διαλέκτους

ΣΥΜΕΩΝ ΤΣΟΛΑΚΙΔΗΣ
Πανεπιστήμιο Frederick
pre.st@frederick.ac.cy

1. Εισαγωγικά

Αντικείμενο της ανακοίνωσης είναι οι νεοελληνικές διαλεκτικές περιφράσεις με το *ήθελα*+απρφ. και αντιγεγονοτική λειτουργία. Στο πρώτο μέρος θα ασχοληθούμε κυρίως με την παρουσίαση των σχετικών δεδομένων, ενώ στο δεύτερο θα αναφερθούμε σε κάποια συμπεράσματα όσον αφορά: α) διάφορες γραμματικοποιητικές διαδικασίες που εμπλέκονται κατά το σχηματισμό των υπό εξέταση δομών, και β) κοινωνιογλωσσολογικού τύπου παράγοντες, όπως η επίδραση της κοινής νεοελληνικής σε νεοελληνικές διαλέκτους.

2. Τα δεδομένα

Οι πρώτες sporadic μαρτυρίες αντιγεγονοτικών δομών με το *ήθελα* ανάγονται στην ελληνιστική εποχή¹, π.χ.

1 (2ος αι. μ.Χ. ;) εἰ μὴ Ἰακώβ ὁ πατήρ ἡμῶν προσήυξατο περὶ ἐμοῦ πρὸς Κύριον, ἤθελε Κύριος ἀνελεῖν με "Ἄν ὁ Ἰακώβ ὁ πατέρας μας δεν προσευχόταν στον Κύριο για μένα, ὁ Κύριος θα με σκότωνε" (*Διαθήκαι των ΙΒ Πατριαρχῶν* 1040A).

αλλά δε φαίνεται να αρχίζουν να καθιερώνονται πριν ἀπὸ το 14ο αι.², π.χ.

2 (14ος αι.) νὰ εἶχα ἐκεῖ εὐρεθῆ, ὅταν ἀπεπεζεύθη ἀπάνω σου διὰ τὰ ἄρματα! Κακὰ τὰ ἤθελε πάρει "ἄν εἶχα βρεθεῖ ἐκεῖ, ὅταν ξεπέζεψε πάνω σου για να σου πάρει την πανοπλία! θα το εἶχε πληρώσει ακριβὰ" (*Πόλεμος της Τρωάδος* 4278-4279),

3 (15ος αι.) Ἄν τὸ ξεῦραν οἱ τεχνίτες, ἐθέλαν στοιχειῶνναι τοὺς ἐχθροὺς τους "Ἄν το ἤξεραν οἱ τεχνίτες, θα κατατρόμαζαν τους εχθρούς τους" (*Χρονικό Μαχαιρά* 592.14-15),

4 (16ος αι.) κλαύσειν ἤθελες, ἔάν ὠργιζόμουν "θα ἐκλαιγες, ἄν ὠργιζόμουν" (*Πλουτάρχου Παιδαγωγός* 9),

5 (17ος αι.) πῶς ἐθέλαμε παχύνει "πῶς θα παχαίναμε" (*Κατζούρμπος* 3.135).

Στα (3) και (5) βλέπουμε ὅτι σε διαλεκτικό ἐπίπεδο ἡ συγκεκριμένη δομὴ μαρτυρεῖται στην **Κύπρο** και στην **Κρήτη**.

Στο *ήθελα*+απρφ. συνέβη επέκταση της συμφωνίας ως προς το πρόσωπο και τον αριθμό (agreement spreading)³, π.χ.

6 (17^{ος} αι.) ἀνίσως κι ἐκουδούνιζε, δεῖς ἤθελες "ἄν κουδούνιζε, θα ἐβλεπες" (*Κατζούρμπος* 1.197)

και στη συνέχεια περιορισμός της πλεονάζουσας και ἀπὸ τα δύο συστατικά της περίφρασης δήλωσης⁴.

Ἔτσι, θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ὅτι ἔχουμε μια αντιγεγονοτική δομὴ με πιο γραμματικοποιημένο το α' συστατικό, με την ἔννοια ὅτι αὐτό με το να καταστεί ἀκλιτο, ἔχασε τα ρηματικά του χαρακτηριστικά (δήλωση προσώπου και αριθμοῦ), τα οποία τώρα

¹ Ψάλτης (1918: 51)

² Markopoulos (2005: 205)

³ Βλ., ὁμως, και Markopoulos (2005: 214), που θεωρεῖ ὅτι ἡ δομὴ αὐτὴ σχετίζεται με σειριακὰ ρήματα (serial verbs).

⁴ Markopoulos (2005: 215). Σχετικά με το ὅτι ὁ περιορισμός της πλεονάζουσας δήλωσης ἔγινε με βάση το γ' εν., ἔχουμε ἐδῶ εφαρμογὴ του νόμου του Watkins, σύμφωνα με τον ὁποῖο το γ' πρόσ. κατέχει την πιο ουσιαστικὴ θέση ὅσον ἀφορὰ την ιστορικὴ εξέλιξη των ρηματικῶν παραδειγμάτων (βλ. Joseph 1980: 182).

δηλώνονται από το β' συστατικό της περίφρασης, που αποτελεί και το κύριο της ρήμα⁵. Σε επίπεδο νεοελληνικών διαλέκτων η δομή μαρτυρείται στις

7

Κεφαλονιά

1 *ithele perasune kala, ama itane pulotero aryatiki* "θα περνούσαν καλά, αν ήταν πιο εργατικοί"⁶,

Μύκονο

2 *an ithele mi soso na tone forto'ho* "μακάρι να μην προλάβαινα να τον φορτωθώ"⁷,

Πάτμο

3 *an ithele 'zisome* "αν ζούσαμε"⁸,

και

Κρήτη

4 *na thele se skotosune* "μακάρι να σε σκοτώνανε"⁹.

Εξάλλου, σύμφωνα με τον Pappas (2001: 87-88) περίπου στα μέσα του 16ου αι. εμφανίζεται η δομή *ήθελε*+πρω. κατ'αναλογία προς ανάλογες δομές μέλλοντα όπου το *θέλω* συνδυαζόταν με παρεμφατικό τύπο. Μια άλλη αιτία για την εμφάνιση μιας τέτοιας δομής θα μπορούσε να είναι ότι το άκλιτο *ήθελε* εξελίχθηκε σε έναν άκλιτο δείκτη τροπικότητας, που στη συνέχεια άρχισε να συντάσσεται με παρατατικό. Η εξέλιξη αυτή εντάσσεται στα πλαίσια της γενικής τάσης της μεσαιωνικής και νέας ελληνικής να σχηματίζει αντιγεγονοτικές δομές με παρατατικό¹⁰. Στη συνέχεια, μέσω επανερμηνείας του α' συστατικού του γ' εν., η συμφωνία ως προς το πρόσωπο και τον αριθμό επεκτάθηκε και στα υπόλοιπα πρόσωπα, με αποτέλεσμα να προκύψει το *ήθελα*+πρω., που μαρτυρείται στη

Σύρο

8 *a thelan kanan i skatobabuli meli* "αν μπορούσαν να κάνουν μέλι οι μπάμπουρες"¹¹.

Με βάση το *ίθελεν* και κατ'αναλογία προς τα ενεστωτικά γ' εν. *θε* "θέλει" και γ' πληθ. *θεν* "θέλουν" σχηματίστηκε το *ίθεν*¹², που μαρτυρείται στην

Πάτμο

9 *ithe barome*¹³.

Θεωρούμε ιδιαίτερα αξιοσημείωτο το:

Μύκονος

10 *ithes erthi, ithele na su dosi mila* "αν ερχόσουν, θα σου έδινε μήλα"¹⁴,

⁵ Σύμφωνα με τον Lehmann (2002: 29-30) σε ένα υπό γραμματικοποίηση συνδυασμό λέξεων που αποτελείται από δύο ρηματικούς τύπους από τους οποίους ο ένας πρόκειται να εξελιχθεί στο βοηθητικό συστατικό μιας περιφραστικής δομής, αρχικά το βοηθητικό θα είναι αυτό που θα κυβερνά αλλά, στη συνέχεια, θα χάσει σταδιακά κάποια από τα ρηματικά του χαρακτηριστικά και, όταν πια θα έχει εξελιχθεί σε δείκτη τροπικότητας, αυτό που θα κυβερνά θα είναι το ρήμα που δηλώνει τη λεξική σημασία της περίφρασης. Επιπλέον, οι Horroger & Traugott (1993: 103-104) σημειώνουν ότι οι υπό γραμματικοποίηση τύποι τείνουν να χάνουν τα μορφολογικές ιδιότητες που τους χαρακτηρίζουν ως πλήρη μέλη μιας μείζονος γραμματικής κατηγορίας (όνομα ή ρήμα).

⁶ Κουστουράκης (1990: 43)

⁷ Μάνεσης (1997: 37)

⁸ Παπαδοπούλου (2004-2005: 178)

⁹ Markopoulos (2006: 240)

¹⁰ Βλ. Ψάλτη (1918: 44-45) και Horrocks (2006: 438).

¹¹ Μάνεσης (1997: 37)

¹² Psichari (1884: 25-27), Markopoulos (2005: 210)

¹³ Παπαδοπούλου (2004-2005: 178)

¹⁴ Μάνεσης (1997: 438). Όσον αφορά την έλλειψη του υποθετικού συνδέσμου, βλ. Horroger & Traugott (1993: 173) σχετικά με τον ρόλο του επιτονισμού για τη δήλωση μορφοσυντακτικών σχέσεων σε υποθετικές προτάσεις χωρίς υποθετικό σύνδεσμο. Το ίδιο φαινόμενο παρατηρείται και σε ορισμένες ποικιλίες της αγγλικής καθώς και σε υποθετικούς λόγους που σχηματίζονται με άλλες αντιγεγονοτικές δομές σε άλλες διαλέκτους, π.χ. στα Δωδεκάνησα

Χάλκη

επειδή το α' συστατικό της περίφρασης είναι κλιτό και ουσιαστικά μας παρέχει μια μαρτυρία για το ενδιάμεσο στάδιο προς εκείνη τη μορφή της περίφρασης με το α' συστατικό άκλιτο. Θυμίζουμε ότι στις μέχρι τώρα περιγραφές συνήθως γίνεται λόγος για το γ' εν. και γ' πληθ. του *ήθελα* που μέσω αναλογίας ή φωνολογικής μείωσης εμφανίζονται με τη μορφή *ήθεν*, αλλά σε όλες αυτές τις μαρτυρίες από τα πρωιμότερα κείμενα υπάρχει το πρόβλημα ότι δεν είναι ξεκάθαρο αν πρόκειται για κλιτό ή άκλιτο τύπου, π.χ.

11 (17^{ος} αι.) *νά'θεν εἶν' ἄλλοι τόσοι "να'ταν ἄλλοι τόσοι"* (Διήγησις Διγενή 2666).

Τα μυκονιάτικα μας παρέχουν σαφή – και τουλάχιστον απ'όσο γνωρίζω τη μοναδική – μαρτυρία για την περίφραση με το συντομευμένο τύπο να κλίνεται.

Μεγαλύτερο βαθμό γραμματικοποίησης έχουμε σε περιπτώσεις φωνολογικής μείωσης του *ήθεν*. Η μείωση αφορά είτε: α) το [i], είτε (β) το [θ].

Το (α) εντοπίζεται στην περιοχή των Κυκλάδων και παρατηρείται κατά τη σύμφυση του *ίθε(n)* με το *an* ή το *as*. Στην πρώτη περίπτωση έχουμε το *αθθε(n)<anthe(n)* (με αφομοίωση [nθ>θθ])<*aniθε(n)*¹⁵ στις

12

Κίμωλο

1 *αθθε vrekxi, iθα jini "αν έβρεχε, θα γινόταν (αυτό)"*¹⁶,

και

Σίφνο

2 *αθθεν pas na ton vris, iθα pines ce si gala "αν πήγαινες να τον βρεις, θα έπινες κι εσύ γάλα"*¹⁷,

ενώ με αφομοίωση [ae>ee] προέκυψε το *εθθε* στο **Καστελλόριζο** και με απλοποίηση [θθ>θ] το *αθεν* στη

13

Μύκονο

1 *αθε bar fotja to stroma, simasia den idina. Tosi zest ixa "φωτιά να'παιρνε το στρώμα, σημασία δε θα'δινά. Τόσο ζεστός ήμουν"*,

2 *αθεν exo aletro "μακάρι να είχα αλέτρι"*,

3 *αθεν erθi, kala tane "αν ερχόταν, θα ήταν καλά"*,

4 *αθε bas esi "ας πήγαινες εσύ"*¹⁸

Κατά τη σύμφυση του *ίθεν* με το *as* έχουμε το *ασθε<asθε* (με ανομοίωση ως προς τον τρόπο άρθρωσης)<*asiθε*¹⁹ στην

14

Κίμωλο

1 *αστε mazoksi sporo "ας μάζευε σπόρο"*

2 *αστε ercis prokthes, den iθena me mesazmeni "αν ερχόσουν προχθές, δε θα'χα γίνει κομμάτια"*²⁰.

Το ενδιάμεσο στάδιο *ασθε* μαρτυρείται στη

Σίφνο

15 *makari asθε bao "μακάρι να πήγαινα"*²¹,

όπου, μάλιστα, φαίνεται ότι το *ασθε* έχει καταστεί αδιαφανές σε τέτοιο βαθμό ώστε να επανενισχύεται με την προσθήκη του *μακάρι*. Το ίδιο ισχύει και για το 16.3 παρακάτω.

'icem 'pais e'si na ton vu'llosis ta 'stoma'ta to "ας πήγαινες εσύ να τους κλείσει τα στόματα" (Τσοπανάκης 1949: 64),

Πάτμος

'icem 'erti se 'mas na tone 'dume "ας είχε έρθει σε μας να τον δούμε" (Καραναστάσης 1956: 216).

¹⁵ Πβ. και Μάνεση (1997: 37) σχετικά με την αποβολή του μεσοσυμφωνικού [i].

¹⁶ Βογιατζίδης (1925: 157)

¹⁷ Ψάλτης (1918: 53-54)

¹⁸ Μάνεσης (1997: xxix, 37)

¹⁹ Βλ. και ΙΑ, λήμμα *άστε*.

²⁰ Βογιατζίδης (1925: 157)

²¹ Markopoulos (2006: 240)

Φυσικά, τα αποτελέσματα της σύμφυσης των *αν* και *ας* με το *ήθε* με το να γίνονται ολόένα και περισσότερο αντιληπτά ως ανεξάρτητοι (σε σχέση με το β' συστατικό της περιφράσης του *ήθε*) δείκτες τροπικότητας, άρχισαν να συνδυάζονται και με παρατατικό στις

16

Μύκονο

1 *aθe ganan* "αν κάναν",

2 *aθe do ksera na min erθo* "ας το'ξερα, να μην έρθω",

3 *maγar aθe gamune alo ena ksenodozio, na volevete o kosmos* «μακάρι να χτίζανε άλλο ένα ξενοδοχείο, να βολεύεται ο κόσμος»²²

και

Σίφνο

3 *asten irxusane noris, iθα me vris sto spiti mu* "αν ερχόσουν νωρίς, θα με έβρισκες στο σπίτι μου"²³.

Η φωνολογική μείωση τύπου (β) έδωσε στην Κύπρο το *ien*²⁴, π.χ.²⁵

17

1 *an ien to ksevro* "αν το'ξερα"

2 *an iel lipun* "αν έλειπαν",

3 *as ien erto xtes c esintixanamen* "ας ερχόμουν χθες και θα μιλούσαμε".

Με αποβολή του αρχικού άτονου φωνήεντος των *anien* και *asien* προέκυψαν τα *nien*²⁶ και *sien* αντίστοιχα, π.χ.

18

1 *nien ertis, esazamen ta* "αν είχες έρθει, θα τα τακτοποιούσαμε",

2 *nien men erto* "μακάρι να μην ερχόμουν".

3 *para naen pais is tin horan, sien ertis da* "αντί να πήγαινες στη Χώρα, ας ερχόσουν εδώ".

Εξάλλου από τη σύμφυση του *ien* με το *na* προέκυψε το *naen*<*naien* με έκκρουση του [i] κοντά στο [a]²⁷, π.χ.

19

1 *para naen pais is tin horan, sien ertis da* "αντί να πήγαινες στη Χώρα, ας ερχόσουν εδώ",

2 *naen to ksero, en itan na rto* "αν το ήξερα, δε θα ερχόμουν",

3 *naen kai i ora pu ton epandreftika* "καταραμμένη η ώρα που τον παντρεύτηκα".

Επιπλέον, με στένωση [ae]>[ai]²⁸ το *naen* εξελίχθηκε σε *nain*, π.χ.

20

1 *nain kai i ora pu ton epandreftika* "καταραμμένη η ώρα που τον παντρεύτηκα",

ενώ κατ'αναλογία προς το *naen* έχουμε το *saen*²⁹, π.χ.

²² Μάνεσης (1997: xxix, 37)

²³ Ψάλτης (1918: 54)

²⁴ Όσον αφορά το *αν* το *ien* προέρχεται από το *είχεν* ή από το *ήθεν*, βλ. τη σχετική συζήτηση στον Μηνά (1975: 135-140). Με βάση και την παρατήρηση του Markopoulos (2005: 220) ότι βασικό διαφοροποιητικό χαρακτηριστικό των περιφράσεων με το ΘΕΛΩ είναι πως μόνο αυτές υφίστανται φωνολογική μείωση, τώρα πια θεωρούμε απλώς ως πιθανότερη την προέλευση από το *ήθεν*. Βέβαια, και όσον αφορά το ΕΧΩ, στη Β. Ελλάδα μαρτυρείται το *xana*<*ixana* (Τζιτζιλής, υπό έκδ.), οπότε σε αυτή την περίπτωση θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι και στην Κύπρο το *ien* θα μπορούσε να έχει προκύψει από το *ίzen* με αποβολή του [ç]. Το πρόβλημα έγκειται και στο γεγονός πως λόγω του ότι το *ien* ανήκει περισσότερο στον προφορικό κώδικα, ακόμα και αν είχε εμφανιστεί πριν από το *ίθεν* (οπότε τότε θα προερχόταν αναγκαστικά από το *ίzen*), δεν είναι εύκολο να έχουμε τέτοιες μαρτυρίες. Σε αυτή την περίπτωση τίποτε, βέβαια, δεν αποκλείει το *ίθεν* να αντικατέστησε ή να συνυπήρξε με το παλαιότερο *ίzen* ή τις οποιεσδήποτε εξελίξεις του και στη συνέχεια μέσω φωνολογικής μείωσης να εξελίχθηκε και αυτό σε *ien*, κάτι που σημαίνει ότι το *ien* θα μπορούσε να προέρχεται και από το *ίzen* και από το *ien*.

²⁵ Μενάρδος (1925: 46), Χατζηγιάννου (1999:94).

²⁶ Μενάρδος (1925: 47)

²⁷ Μηνάς (1975: 137). Βλ. και Μενάρδο (1925: 47) και Χατζηγιάννου (1999: 93).

²⁸ Βλ. τη σχετική συζήτηση για τη στένωση στον Μωυσιάδη (2005: 88, 95-96).

²⁹ Μενάρδος (1925: 48). Για μια διαφορετική ετυμολόγηση βλ. Χατζηγιάννου (1999: 94).

2 *saen ezisi c as ta xannamen* "ας ζούσε κι ας τα χάναμε",
 3 *saen pai* "ας είχε πάει",
 που με στένωση [ae]>[ai] εξελίχθηκε σε *sain*, π.χ.
 4 *sain pai* "ας είχε πάει".

Τέλος, σύμφωνα με την περιγραφή του Μενάρδου, τόσο το *nien* όσο και το *naen* σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον συνδυάζονται με παρατατικό, π.χ.

21

1 *sjan nien itaδ dikon tu*,

2 *sjon naen ituδ dikon tu* "σα να'ταν δικό του".

κάτι που ίσως να οφείλεται στην επιθυμία των ομιλητών για αυξημένη εκφραστικότητα³⁰, με την έννοια ότι τα *nien* και *naen*, τα οποία είχαν εξελιχθεί σε ανεξάρτητα τροπικά μόρια, εισήχθησαν σε ένα περιβάλλον όπου χρησιμοποιούταν απλός παρατατικός, προκειμένου τονιστεί ακόμα περισσότερο η αντιγεγονοτικότητα³¹.

Τέλος, όσον αφορά το *asen* της **Αστυπάλαιας**³², π.χ.

22

1 *asen erti ts emen to pedim mu po ti ksenedtza* "μακάρι να'ρχόταν το παιδί μου από την ξενιτιά",

2 *asen to xero peritsi pos theta s exo feti* "ας το'ξερα από πέρυσι ότι θα σ'έχω φέτος"³³,
 θεωρούμε ότι μπορεί να προέκυψε από το *asien*(*asiθen*) με έκκρουση του [i] κοντά στο [e]³⁴.

3. Συζήτηση-συμπεράσματα

Τα δεδομένα που παρουσιάσαμε δείχνουν ότι η ελληνιστική ή μεσαιωνική ελληνική περίφραση *ήθελα*+απρφ. χρησιμοποιήθηκε σε διάφορες περιοχές του νησιωτικού ελληνόφωνου χώρου (Κυκλάδες, Επτάνησα, Κρήτη, Δωδεκάνησα, Κύπρος)³⁵ με διαφορετικούς βαθμούς ή διαδικασίες γραμματικοποίησης που συμπεριλαμβάνουν αλλαγές στη φωνολογία, στη μορφολογία, στη σύνταξη και στη σημασιολογία, κάτι που και σε επίπεδο ΝΕ διαλέκτων δικαιώνει το χαρακτηρισμό της γραμματικοποίησης ως μιας διαεπιπεδικής (cross-componential) μεταβολής³⁶.

Έτσι, τα παρ. 9-22 θα μπορούσαν να θεωρηθούν περιπτώσεις απώλειας παραδειγματικού βάρους (paradigmatic weight) με φωνολογική μείωση (phonological attrition)³⁷, η οποία, όπως βλέπουμε στα παραδείγματα (12-22) συνοδεύεται από αύξηση της δεσμευτικότητας (bondedness) και σαφή συγχώνευση (coalescence) με το γειτονικό φωνητικό υλικό. Οι Bybee, Perkins & Pagliuca (1994: 6-7, 110) σημειώνουν ότι όσο αυξάνεται η μείωση σε επίπεδο φωνητικής και σημασίας, τόσο πιο πολύ αυξάνει η τάση για συγχώνευση με το περιβάλλον φωνητικό υλικό, ενώ σύμφωνα με τον Lehmann (2002: 132-133) θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ως προϋπόθεση για τη σύμφυση τη

³⁰ Σχετικά τη σχέση της γραμματικοποίησης με την επιθυμία για αυξημένη εκφραστικότητα βλ. Meillet (1912: 139-140) και Lehmann (1985: 315).

³¹ Η εμφάνιση του *nien* και *naen* στο συγκεκριμένο περιβάλλον πιθανότατα διευκολύνθηκε και λόγω της τάσης που, σύμφωνα με τη διαγλωσσική έρευνα των Bybee, Perkins & Pagliuca (1994: 26) έχουν οι δείκτες τροπικότητας να εμφανίζονται σε περιβάλλοντα δευτερευουσών προτάσεων με τα οποία ταιριάζουν σημασιολογικά και όπου η σημασιολογική συνεισφορά των δεικτών δεν είναι ανεξάρτητη [«where their meaning harmonizes with the (ενν. subordinate) context instead of making an independent contribution»].

³² Καραναστάσης (1958: 132)

³³ Καραναστάσης (1958: 132)

³⁴ Βλ. τη σχετική συζήτηση για την έκκρουση στον Μωυσιάδη (2005: 85-86)

³⁵ Σε καμιά περίπτωση δεν υπαινισσόμαστε εδώ την ύπαρξη κάποιου ισόγλωσσου, για τον λόγο ότι, όπως είναι γνωστό, τα δεδομένα που διαθέτουμε για την κατανομή διαφόρων γλωσσικών φαινομένων των νεοελληνικών διαλέκτων (ένα από τα οποία είναι και οι δυνητικές περιφραστικές δομές) δεν είναι ακόμα πλήρη.

³⁶ McMahon (2003: 232)

³⁷ Βλ. Lehmann (2002: 113).

σημασιοσυντακτική σχέση (grammatical relation) των δύο στοιχείων που θα συμπεροφερθούν. Και η McMahon (2003: 245-248) σημειώνει ότι τα μορφολογικά στοιχεία που βρίσκονται το ένα κοντά στο άλλο, είναι αυτά που έχουν και μια πολύ στενή σημασιολογική σχέση, ενώ, στη συνέχεια στα πλαίσια της γραμματικοποίησης ακολουθεί η συγχώνευσή τους. Η σημασιολογική εγγύτητα είναι απαραίτητη για τη συγχώνευση, αφού το αποτέλεσμα της θα πρέπει να γίνεται αντιληπτό ως μια ενιαία σημασιολογικά ερμηνεύσιμη μονάδα, όπως συμβαίνει, π.χ., στην περίπτωση των *aθθεν* και *asten*, τα οποία προήλθαν από μια συντακτική δομή όπου το δυνητικό μόριο ή σύνδεσμος και η αντιγεγονοτική περίφραση συνυπάρχουν δίπλα δίπλα σε προτάσεις που εισάγονται με το σύνδεσμο ή το μόριο και εκφέρονται με τη δυνητική περίφραση. Βλ. π.χ. στο 7.2 *an iθele mi soso na tone forto 'θo* "μακάρι να μην προλάβαινα να τον φορτωθώ" το *an iθele*+υποτ., τον πιθανότατο, σύμφωνα με τον Μάνεση (1997: 37), πρόγονο του *aθε* (βλ. παρ. 16.1 *aθε ganan* "αν κάναν") στην περίπτωση της Μυκόνου.

Μια άλλη παρατήρηση που θα μπορούσαμε να κάνουμε όσον αφορά τα *aθθεν*, *asten*, *nien* και *naen*, είναι ότι και σε νεοελληνικές διαλέκτους βλέπουμε να εμφανίζονται υποθετικοί σύνδεσμοι που προέρχονται από τροπικά στοιχεία. Ανάλογες παρατηρήσεις σε διαγλωσσικό επίπεδο κάνουν οι Hopper & Traugott (1993: 179).

Όσον αφορά την ποικιλομορφία στο εσωτερικό διαλέκτων, δηλ. στο εσωτερικό του ίδιου γλωσσικού συστήματος, είναι γνωστό ότι η εμφάνιση ενός καινούργιου γραμματικού δείκτη δεν εξαρτάται από την απώλεια των ήδη υπαρχόντων³⁸. Χαρακτηριστικά, βλέπουμε στη Μύκονο ότι, εκτός από τα παρ. 7.2 και 16.1, έχουμε και το 10 *iθes erθi, iθele na su dosi mila "αν ερχόσουν, θα σου έδινε μήλα"*, όπου στον ίδιο υποθετικό λόγο έχουμε στη μεν υπόθεση τη δομή που προέρχεται από το *ήθελα*+απρφ., στη δε υπόθεση τη δομή που ανάγεται στο *ήθελα να*+παρεμφατικός τύπος³⁹. Μάλιστα, η συγκεκριμένη κατανομή των δομών αυτών στο παρ. 10 έχει να κάνει με το γεγονός ότι η παλαιότερες δομές εμφανίζονται σε πιο εξειδικευμένα περιβάλλοντα (όπως είναι οι υποθετικές προτάσεις). Στη Μύκονο οι δομές που ανάγονται στο *ήθελα να*, δεν εμφανίζονται σε υποθετικές προτάσεις, όπου εκτός από την περίφραση με το απρφ., μπορεί να εμφανιστεί και απλός παρατατικός (άλλη μια δομή σαφώς παλαιότερη από την *ήθελα να*+παρεμφατικός τύπος), π.χ.

23 *a den eruvazizes, iθele na peθano "αν δεν ερχόσουν, θα πέθαινα"*⁴⁰.

Τέλος, όσον αφορά τις αντιγεγονοτικές δομές με παρατατικό, θεωρούμε ότι μπορεί να σχετίζονται άλλοτε με εσωτερικούς παράγοντες (π.χ. την τάση της ελληνικής να χρησιμοποιεί τον παρατατικό με αντιγεγονοτική λειτουργία⁴¹) και άλλοτε σε επίδραση αντιγεγονοτικών δομών της κοινής νεοελληνικής με παρατατικό, π.χ. στην περίπτωση της Μυκόνου θεωρούμε ότι στο

13.4 *aθε bas esi "ας πήγαινες εσύ"*

έχουμε μια δομή παλαιότερη από αυτήν του 16.2, η οποία μπορεί να οφείλεται στην επίδραση αντίστοιχων δομικών σχημάτων της κοινής νεοελληνικής με παρατατικό. Σε άλλες περιπτώσεις, μπορεί η συνύπαρξη διαφορετικών δεικτών να έχει να κάνει με επίδραση όχι της κοινής νεοελληνικής αλλά άλλων διαλεκτικών συστημάτων, π.χ. στην περίπτωση της Κιμώλου βλέπουμε ότι σε υποθετικές προτάσεις χρησιμοποιείται και το *aθθε* (βλ. παρ. 12.1) και το *aste* (βλ. παρ. 14.2). Τίποτα δεν αποκλείει το ένα από τα δύο να οφείλεται σε επίδραση κάποιας άλλης κυκλαδίτικης ποικιλίας (π.χ. μέσω κάποιας μετακίνησης πληθυσμών). Γενικά, οι Hopper & Traugott (1993: 114) παρατηρούν ότι η χρήση περισσότερων του ενός σχηματισμών με την ίδια λειτουργία σε συγχρονικό επίπεδο μπορεί να σχετίζεται με κοινωνιογλωσσολογικούς παράγοντες και, βέβαια, δεν υπάρχει κανένας λόγος να αποκλίνουν από αυτό και οι ποικίλες νεοελληνικές

³⁸ Hopper & Traugott (1993: 125), Bybee, Perkins & Pagliuca (1994: 21-22)

³⁹ Βλ. Τσολακίδης (2009) για την εξέλιξη της συγκεκριμένης δομής στις νεοελληνικές διαλέκτους.

⁴⁰ Μάνεσης (1997: 348)

⁴¹ Βλ. Horrocks (1995). Σε διαγλωσσικό επίπεδο βλ. τις παρατηρήσεις των Bybee, Perkins & Pagliuca (1994: 233) για παρόμοια χρήση του παρατατικού στην αρμενική.

αντιγεγονοτικές δομές με το ήθελα+απρωφ. Τέλος, τίποτα δεν αποκλείει τη συνεπίδραση παραγόντων, π.χ. σε κάποια διάλεκτο η γενική τάση της ελληνικής για τη χρήση του παρατατικού σε αντιγεγονοτικές δομές να ενισχύθηκε από την επίδραση δομών της κοινής νεοελληνικής.

Βιβλιογραφία

- Ιστορικών λεξικόν της νέας ελληνικής της τε κοινώς ομιλουμένης και των ιδιωμάτων*, τ. 1-5β (1933-1989). Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών.
- Βογιατζίδης Ι. (1925). Περί της γλώσσης των Κιμωλίων. *Αθηνά* 36, 109-160.
- Καραναστάσης Α. (1958). Το ιδίωμα της Αστυπάλαιας. *Λεξικογραφικόν Δελτίον* 8, 59-144.
- Κουστουράκης Γ. (1988). *Δήμος Άσσου Κεφαλληνίας*. Αθήνα: Αχαϊκές Εκδόσεις.
- Μάνουρας Σ. (1997). *Ιστορικό λεξικό του μυκονιάτικου ιδιώματος*. Μύκονος: Δήμος Μυκονίων.
- Μενάρδος Σ. (1925). Κυπριακή γραμματική Γ'. *Αθηνά* 37, 35-79.
- Μηνάς Κ. (1975). Γλωσσικά ανάλεκτα. *Δωδώνη* 4, 135-145.
- Μωυσιάδης Θ. (2005). *Ετυμολογία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Παπαδοπούλου Μ. (2004-2005). Το ιδίωμα της Πάτμου. *Λεξικογραφικόν Δελτίον* 25, 169-196.
- Τζίτζιλής Χ. (επ.) (υπό έκδ.). *Οι νεοελληνικές διάλεκτοι*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Τσολακίδης Σ. (2009). Αντιγεγονοτικές περιφράσεις με το ήθελα να στις νεοελληνικές διαλέκτους. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα. Πρακτικά της 29ης Ετήσιας Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας του Α.Π.Θ. (Θεσσαλονίκη, 10-11/5/2008)*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 413-427.
- Χατζηϊωάννου Κ. (1999). *Γραμματική της ομιλούμενης κυπριακής διαλέκτου*. Λευκωσία: Ταμασός.
- Ψάλτης Σ. (1918). Περί των υποθετικών λόγων εν τη μέση και νεωτέρα ελληνική. *Λεξικογραφικόν δελτίον* 5, 40-57.
- Bybee J., R. Perkins & W. Pagliuca (1994). *The evolution of grammar*. Chicago: University of Chicago Press.
- Heine B. & T. Kuteva (2002). *World lexicon of grammaticalization*. New York: Cambridge University Press.
- Horrocks G. (1995). On condition...: aspect and modality in the history of Greek. *Proceedings of the Cambridge Philological Society* 41, 153-173.
- Horrocks G. (2006). *Ελληνικά: ιστορία της γλώσσας και των ομιλητών της*. Αθήνα: Εστία.
- Hopper P. & E. Traugott (1993). *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Joseph B. (1980). Watkins' Law and the Modern Greek Preterite. *Die Sprache* 26, 179-184.
- Lehmann C. (1985). Grammaticalization: synchronic variation and diachronic change. *Lingua e stile* 20.3, 303-318.
- Lehmann C. (2002). *Thoughts on grammaticalization*. Erfurt: Universität Erfurt.
- Markopoulos T. (2005). *The category 'Future' in Greek*. PhD diss. στο University of Cambridge.
- Markopoulos T. (2006). The development of future/modality markers: evidence from Modern Greek dialects. *Janse M., B. Joseph & A. Ralli (eds.), Proceedings of the 2nd International Conference of Modern Greek Dialects and Linguistic Theory (Mytilene, 30/9-3/10 2004)*. Patras: University of Patras, 236-255.
- McMahon A. (2003). *Ιστορική γλωσσολογία: η θεωρία της γλωσσικής μεταβολής*. Αθήνα, Μεταίχμιο.
- Meillet A. (1912). *Linguistique historique et linguistique générale*. Paris: Champion.
- Pappas P. (2001). The microcosm of a morphological change: variation in *thelō*+infinitive Futures and *ēthela*+infinitive counterfactuals in Early Modern Greek. *Diachronica* 18, 59-92.
- Psichari J. (1884). Futur composé du grec moderne. *Mémoires de la Société de Linguistique de Paris* 5, 3-47.